

θωράκια τῆς σολέας. Ὦν Ἐὰ βάθρα, ἐφ' ὧν βαίνουσιν οἱ κίονες¹, ἡ ἔντασις τῶν κορμῶν αὐτῶν καὶ ἡ ἐκ χωριστοῦ τεμαχίου ἐκτέλεσις τῶν ἐπιθημάτων των. Ὦν Ἡ μὴ μνεία ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀνόματος ἀγίου, τοῦ ναοῦ ἀπλῶς χαρακτηριζομένου ὡς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας.

Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται ὅτι ἡ βασιλικὴ τῶν Δαφνουσίων κατεσκευάσθη κατὰ τὸν 4ον ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ. καὶ ἐπομένως ὅτι εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι σήμερον ἐν Ἑλλάδι ἀποκαλυφθεῖσων παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν τῶν ἐξ ὑπαρχῆς ὡς χριστιανικῶν μνημείων κατασκευασθεῖσων ἤτοι μὴ οἰκοδομηθεῖσων ἐπὶ προϋπάρχοντος ἀρχαίου ἱεροῦ. Εἶναι δὲ συνάμα ἡ βασιλικὴ τῶν Δαφνουσίων καὶ ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι ἀποκαλυφθεῖσα καθαρῶς ρωμαϊκοῦ τύπου μετὰ θριαμβευτικῆς ἀφίδος βασιλικῇ².

ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ. — Αἱ σπουδαιότεραι ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου δημοσιονομικαὶ φυσιογνωμίαι, ὑπὸ κ. Α. Ἀνδρεάδου.

Αἱ πηγαὶ παραδίδουσιν ὅτι ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Ἀρπαλος ὁ υἱὸς τοῦ Μαχαίτα ἤσκησεν ἐπὶ ἔτη πολλὰ ἀρχὴν μικρὸν διαφέρουσαν τῆς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ὅτι τοῦτον διεδέχθη Ἀντιμένης ὁ Ρόδιος, πρὸς τούτοις ἐπανειλημμένως ποιοῦνται λόγον περὶ Κλεομένους τοῦ Ναυκρατίτου, ὅστις προΐστατο τῆς τετάρτης μεγάλης δημοσιονομικῆς περιοχῆς, ἣν ἀπετέλουν αἱ ἀφρικανικαὶ σατραπείαι καὶ ἡ Ἀραβία³. Ἐπειδὴ δὲ ἀξιόλογοι μελέται ἀφιερώθησαν εἰς τοὺς δύο πολιτευτάς, οἵτινες ἐξόχως διεκρίθησαν ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν οἰκονομικῶν τῶν Ἀθηναίων, δηλαδὴ τὸν Εὐδουλον καὶ τὸν Λυκοῦργον⁴, φαίνεται ἐπιβαλλομένη καὶ ἡ διερεύνησις τῶν κατὰ τοὺς τρεῖς τούτους ἀνωτάτους δημοσιονομικοὺς λειτουργοὺς τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου. Ὁμολογητέον δ' ὅμως ἀμέσως ὅτι ἐκ ταύτης μικρὸν διαφωτίζεται ἡ Ἀλεξάνδρειος δημοσία οἰκονομία. Ὅντως περὶ μὲν τοῦ Ἀρπάλου θὰ ἡδύνατο, ὡς κατωτέρω θὰ ἐξηγηθῇ, νὰ μὴ γίνῃ κἄν λόγος· οἱ δὲ Ἀντιμένης καὶ Κλεομένης φαίνονται εὐμοιρήσαντες δημοσιονομικῆς ιδιοφυΐας

¹ Σημ. Παράβαλε ὅμοια βάθρα τῆς βασιλικῆς Κλιματίου ἐν Ἀθήναις παρὰ STRZYGOWSKI: Römische Quartalschrift, 4, 1890.

² Καὶ ἐν τῇ κατ'ὀψει τῆς βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως (Ἀρχ. Εφημ. 1916 πίν. 3) σημειοῦνται ἐστιγμένως δύο κίονες κατὰ τὴν διασταύρωσιν τοῦ μέσου πρὸς τὸ ἐγκάρσιον κλίτος, ἀλλ' ἡ ὑπαρξίς των δὲν εἶναι βεβαία, οὐδὲ γίνεταί τις περὶ αὐτῶν μνεία ἐν τῇ κειμένῃ.

³ Αἱ τρεῖς ἄλλαι περιοχαὶ ἀπετελοῦντο ἡ πρώτη ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ δευτέρα ἐκ τῆς Συρίας, Κιλικίας καὶ Φοινίκης, ἡ δὲ τρίτη ἐκ τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν σατραπιῶν.

⁴ Βλ. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς δημοσίας οἰκονομίας, 1, σ. 476 κἑξ. ἰδίᾳ 481-7, ἔνθα καὶ πλήρης βιβλιογραφία. Ὅσακις θ' ἀναφερώμεθα εἰς τὸ ἔργον τοῦτο θὰ παραπέμπωμεν ἀπλῶς εἰς τόμον 1.

καὶ λαβόντες τὴν πρωτοβουλίαν σπουδαίων δημοσιονομικῶν μέτρων, πλὴν τοσαύτη εἶναι ἢ περὶ τὰ δημοσιονομικὰ ἀδιαφορία τῶν τὰ κατ' Ἀλέξανδρον ἱστορησάντων¹, ὥστε τοῦ μὲν πρώτου δὲν ἀναγράφουσι καὶ τὸ ὄνομα, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου λέγουσι μὲν παρεπιπτόντως ὁ μὲν Ἀρριανὸς² ὅτι τῷ ἀνετέθη ἡ συλλογὴ τῶν φόρων καὶ ὅτι εὐθύνεται διὰ μεγάλας καταχρήσεις, ὁ δὲ Διόδωρος ἐμμέσως ὅτι εἶχε καταρτίσει μέγαν θησαυρόν³, οὐδὲν ὅμως ὥρισμένον περὶ τῆς δημοσιονομικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς πληροφοροῦσιν· ἂν δ' ἔλειπεν ὁ ρωμαῖος Ἰουστίνος δὲν θὰ ἐγνωρίζομεν καὶ ὅτι συνήκισε τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Πηγὴ ἀποκλειστικὴ διὰ τὸν Ἀντιμένη καὶ κυριωτάτη διὰ τὸν Κλεομένη εἶναι τὸ β' κεφάλαιον τοῦ Β' βιβλίου τῶν *Οἰκονομικῶν*. Ὡς ἤδη ἐξετέθη ἀλλαχοῦ⁴ ὁ συρράψας τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ βιβλίον τοῦτο συλλογὴν δημοσιονομικῶν στρατηγημάτων Περιπατητικὸς ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ διασκεδάσῃ καὶ οὐχὶ νὰ διδάξῃ τὸν ἀναγνώστην, δι' ὃ, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἂν ἀναγράφει διάφορα πρωτότυπα μηχανήματα, δι' ὧν ὁ Ἀντιμένης καὶ ὁ Κλεομένης ἐδημιούργησαν ἐκτάκτους πόρους, ἀπαξιοῖ νὰ δώσῃ ἀόριστον καὶ ἰδέαν τῆς τακτικῆς αὐτῶν δημοσιονομικῆς διοικήσεως, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν παρέχει ἀφετηρίαν εἰς γενικώτερα πορίσματα.

Ὅθεν καίπερ ὁ Ψευδαριστοτέλης ἐγένετο ἀπὸ τριακονταετίας ἀντικείμενον πολλῶν εἰδικῶν μελετῶν⁵, ἐν αἷς ἐξονυχίζονται τ' ἀποδιδόμενα τοῖς ἀντιπροσώποις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν τοῖς ἐπομένοις μόνον περὶ λεπτομερειῶν μέτρων εἵμεθα εἰς θέσιν νὰ δμυλήσωμεν.

¹ Καὶ δὴ τοῦ Ἀρριανοῦ, τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Πλουτάρχου.

² III, 5, 2 καὶ VII, 23, 6.

³ XVIII, 14, I: «Πτολεμαῖος μὲν ἀκινδύνως παρέλαβε τὴν Αἴγυπτον . . . παραλαβὼν ὀκτακισχίλια τάλαντα μισθοφόρους ἤθροισεν». Τὰ 8000 ταῦτα τάλαντα προφανῶς εἶχε θησαυρίσει ὁ Κλεομένης, παρ' οὗ ὁ Πτολεμαῖος παρέλαβε τὴν Αἴγυπτον.

⁴ Βλ. τόμ. I, σ. 98: Τὸ α' βιβλίον ἔχει τοῦναντίον δογματικὴν σπουδαιότητα, ἣν προσεπαθήσαμεν νὰ ἐξάρωμεν ἐν μελέτῃ δημοσιευθεσμένη προσεχῶς ἐν ἑορταστικῇ τόμῳ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Παρίσι καθηγητοῦ Supino.

⁵ Καὶ δὴ: ULRICH WILCKEN, Zu den Pseudoaristotelischen Oeconomica, *Hermes*, 36, 1901, σ. 187-200). K. RIEZLER, Über Finanzen und Monopol im alten Griechenland. Βερολ. 1907. P. SCHNEIDER, Das zweite Buch der Pseudo-Aristotelischen Ökonomika, Würzburg, 1907. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, Περί τῶν δημοσιονομικῶν θεωριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἰδίᾳ περὶ τοῦ β' βιβλίου τῶν Οἰκονομικῶν (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἑπετηρίδος τοῦ Πανεπιστημίου 1915). E. VON STERN, Zur Wertung der pseudoaristotelischen zweiten Oekonomik *Hermes*, 51, 1916, σ. 422-440.

Ἀλλὰ καὶ ὁ NIEBUHR ἔγραψε τῷ 1812 μικρὰν πραγματείαν Über das zweite Buch der Oeconomica unter den aristotelischen Schriften, ἀναδημοσιευθεῖσαν ἐν ταῖς σ. 412-417 τῶν Kleine historische und philologische Schriften (Βόνην, 1828).

α) "Αρπαλος ὁ Μαχαίτα. — Ἐλέχθη ἤδη ὅτι περὶ τούτου θὰ ἡδύνατο ἐνταῦθα νὰ μὴ γίνῃ λόγος. Πράγματι, ἂν περὶ τῶν καταχρήσεών του δὲν ἐλλείπουσιν αἱ πληροφορίαι¹, ἰδίᾳ λόγῳ τῶν ἐν Ἀθήναις μετέπειτα περιπετειῶν καὶ τῆς εἰς αὐτὰς ἀναμίξεως τοῦ Δημοσθένους², οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῆς οἰκονομικῆς του διοικήσεως. Οὐδὲ καὶ αἱ πολλαὶ χιλιάδες ταλάντων, ἃς διεσπάθισεν ἢ παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ φυγὰς, διδάσκουσὶ τι περὶ τῶν τακτικῶν προσόδων τοῦ βασιλείου, ἐφ' ὅσον ὁ σπαταλῶν ἦν τλει οὐχὶ ἐκ τούτων ἀλλ' ἐκ τῶν περσικῶν θησαυρῶν, οὓς εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του.

Οὐδαμῶθεν πρὸς τούτοις προκύπτει ὅτι ἔσχεν οἰανδῆποτε μεταρρυθμιστικὴν πρωτοβουλίαν. Τὸ δὲ σπουδαιότατον, τὴν ἐξαιρετικὴν του σταδιοδρομίαν, φαίνεται ὀφείλων οὐχὶ εἰς οἰκονομικὴν τινὰ ἰδιοφυΐαν ἢ εἰδικὴν τινὰ πεῖραν³, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὸ ὅτι, ἐν ᾧ ἡ σωματικὴ αὐτοῦ διάπλασις τὸν καθίστα ἀνίκανον πρὸς στρατιωτικὰ ἔργα⁴, ὁ Ἀλέξανδρος ἡσθάνετο τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ περιβάλλῃ αὐτὸν διὰ μεγάλου ἀξιώματος⁵.

Ὅθεν τὸ μόνον, ὅπερ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν περὶ Ἀρπάλου, εἶναι ὅτι εἶχεν ὄντως ἰδρυθῇ ἀνωτάτῃ οἰκονομικῇ ἀρχῇ, ἥτις καθίστα τὸν ἐξασκούντα, καίπερ στερούμενον στρατιωτικῆς ἐξουσίας, ἀνώτερον τῶν σατραπῶν καί, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ βασιλέως, παντοδύναμον καὶ ἀνεξέλεγκτον ὑπουργόν.

β) Ἀντιμένης ὁ Ρόδιος. — Κατὰ τὴν νῦν ἐπικρατοῦσαν γνώμην, τὸ ὅτι οὗτος διεδέχθη τὸν Ἀρπαλον καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα προΐσταμένου τῆς δημοσιονομικῆς περιφέρειας τῆς ἐχούσης ἔδραν τὴν Βαβυλῶνα⁶ καὶ εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ συνδεθεῖσαν ἀνω-

¹ Πάντα τὰ σχετικὰ χωρία τῶν πηγῶν εὑρηνται εἰς τὰ περὶ Ἀρπάλου ἄρθρα τοῦ STAHELIN ἐν τῇ R. E. VII, 2397 καὶ τοῦ BERVE ἐν Προσωπογραφίᾳ (τόμ. 2' τοῦ Das Alexanderreich) σ. 75 κέξ.

² Πρβλ. ἐκτὸς ἄλλων παλαιότερων, A. KÖRTE, Der harpalische Prozess, *N. Jahrb. f. d. Klass. Altertum*, 27, 1924, σ. 217-231, G. COLIN, Démosthène et l'affaire d'Harpale, *R. E. G.* 38, 1925, σ. 306-349, 39, 1926, σ. 31-89.

³ Ταύτην θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶχεν ἀποκτήσῃ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Φιλίππου, ὅστις μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Καλλιστράτου εἶχε καλῶς ὀργανώσει τὰ τῆς δημοσιονομικῆς διοικήσεως τῆς Μακεδονίας· βλ. τόμ. 1, ἰδίᾳ σ. 201 καὶ 342.

⁴ «Ὅτι τὸ σῶμα εἰς τὰ πολέμια ἀχρεῖον ἦν» (Ἀρρ. III, 6, 6). Διωρίσθη δηλ. ὁ Ἀρπαλος «ἐπὶ τῶν χρημάτων» δι' οὓς λόγους περίπου ὁ Ταλλεϋράνδος ἐγένετο ἐπίσκοπος· πρβλ. περὶ τῆς νεότητος τοῦ τελευταίου τὸν πρόσφατον ἀ' τόμον τῆς βιογραφίας τοῦ G. LACOUR-GAYET, Talleyrand, Παρ. 1928.

⁵ Τὸ μὲν λόγῳ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ γένους καὶ τῆς ἐκ παίδων φιλίας, τὸ δὲ διότι, ὥς πιστεύεται, ἡ πρὸς τὸν τότε διαδοχόν τοῦ θρόνου νεανικὴ αὐτοῦ ἀφοσίωσις τὸν ἐξέθηκεν εἰς διωγμὸν ἐκ μέρους τοῦ Φιλίππου. Ἐντεῦθεν μάλιστα ἐρμηνεύεται ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 331 εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος συγχωρήσει προγενεστέρως αὐτοῦ παρεκτροπὰς, προκαλεσάσας καὶ τὴν πρώτην εἰς Ἑλλάδα φυγὴν (333).

⁶ Αὕτη περιελάμβανε πιθανῶς τὴν Βαβυλωνίαν, Σουσιανήν, Περσίαν, Μηδίαν· βλ. σ. 231 σημ. 3.

τάτην δημοσιονομικὴν ἀρχήν, φαίνεται ἐκ τῶν δύο ἀνεκδότων τοῦ Ψευδαριστοτέλους, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ὑποθέτει ἐξάσκησιν τῆς δημοσιονομικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Μεσοποταμίας, τὸ δὲ δεύτερον δεικνύει τὸν Ἀντιμένη θεσπίζοντα μέτρον ἐφαρμοζόμενον καθ' ὅλον τὸ κράτος καὶ δίδοντα διαταγὰς εἰς σατράπας¹.

Ἐν τούτοις τὸ ὅτι οὐδεὶς τῶν ἱστορικῶν ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ἡγάγε τὸν μὲν Niebuhr² νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ Ἀντιγένους³, τὸν δὲ Koepp⁴ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ Φιλόξενος, δι' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος ἠξίωσε παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀρπάλου, θὰ ὑπῆρξε καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ. Τὴν δὲ περὶ Ἀντιμένους σύγχυσιν ἀυξάνει ὁ Ψευδαριστοτέλης ἀποκαλὼν αὐτὸν ἡμιόδιον Ἀλεξάνδρου⁵.

Ὅπωςδὴποτε τὰ εἰς τὸν Ἀντιμένη ἀποδιδόμενα μηχανήματα εἶναι τὰ δύο ἐπόμενα: «*Ἀντιμένης Ρόδιος ἡμιόδιος γενόμενος Ἀλεξάνδρου περὶ Βαβυλῶνα ἐπόρισε*» «*χρήματα ὧδε. Νόμου ὄντος ἐν Βαβυλωνίᾳ παλαιοῦ δεκάτην εἶναι τῶν εἰσαγομένων, χρωμένου δὲ αὐτῷ οὐθενός, τηρήσας τοὺς τε σατράπας ἅπαντας προσδοκίμους ὄντας*» «*καὶ σιτραιώτας, οὐκ ὀλίγους τε πρέσβεις καὶ τεχνίτας κλητοὺς τοὺς ἄλλους ἄγοντας*» «*καὶ ἰδίᾳ ἀποδημοῦντας καὶ δῶρα πολλὰ ἀναγόμενα, τὴν δεκάτην ἔπρασσε κατὰ τὸν νόμον τὸν κείμενον*» (XXXIV, 1).

Δημοσιονομικῶς⁶, τό τε ληφθὲν μέτρον καὶ τὰ καθυπαγορεύσαντα αὐτὸ αἷτια εἶναι σαφῆ: Γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ παρὰ τὰ κατ' ἀγορὰν τέλη καὶ ἐσωτερικὰ κατὰ ξηρὰν τελωνεῖα⁷, ὅπως τοιαῦτα διετηρήθησαν ἐν Εὐρώπῃ μέχρι σχεδὸν τῶν νεωτέρων χρόνων⁸. Τοιοῦτός τις τελωνειακὸς δασμὸς εἰς 10% ἀνερχό-

¹ Τὴν τελευταίαν ταύτην παρατήρησιν διετύπωσε πρῶτος, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ὁ BEAUX (III, I, 34, ἐν β' ἐκδόσει IV, I, 34).

² Ε. Ζ.

³ Στρατιωτικοῦ, ὅστις ἐχαρακτηρίσθη «*συνέσει καὶ πίστῳς βεβαιότητι ἀποφαίνων*» (Διοδ. XVIII, 62, 6).

⁴ Alexander der Grosse (Λειψία, 1899) σ. 73.

⁵ Ἀντὶ τοῦ ἀσαφεστάτου ἡμιόδιος προστάθῃ τὸ ἡμεροδρόμος. Ὡς τοιοῦτος ὄντως φέρεται καὶ βηματιστής τις, ὁ Φιλωνίδης. Ἀλλὰ πῶς ἢ ἀνωτάτῃ δημοσιονομικῇ ἐξουσίᾳ περιεβλήθη διὰ τίτλου τόσοῦ ἀρχέτου πρὸς τὰ οἰκονομικά; Ἄν δὲ πάλιν ὑποτεθῇ ὅτι ἡμεροδρόμος ἦτο τὸ ἀρχικὸν καὶ οὐχὶ τὸ παρὸν ἄξιωμα τοῦ Ἀντιμένους, πῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέθηκεν εἰς ἀπλοῦν ταχυδρόμον ἢ ἀγγελιαφόρον (courrier) τὴν μεγαλυτέραν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τῆς αὐτοκρατορίας; Ἄν δ' ἐξ ἄλλου δεχθῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀντιγραφικοῦ λάθους, διατὶ νὰ μὴ προτιμήσωμεν ἄλλην ἀνάγνωσιν;

Ἰδοὺ τινες τῶν γεννωμένων ἀποριῶν περὶ ὧν βλ. πλείονα παρὰ WILCKEN σ. 194, RIEZLER σ. 35, SCHNEIDER σ. 112, JULIEN σ. 15, STERN σ. 439, BERVE, 2, σ. 44, σημ. 2.

⁶ Περὶ γλωσσολογικῶν τινων δυσχερειῶν βλ. SCHNEIDER σελ. 112-3.

⁷ Βλ. παρὰ Ψευδαριστοτέλει τὴν διάκρισιν μεταξὺ κατὰ γῆν καὶ ἀγοραίων τελῶν, τῶν δύο τούτων μορφῶν τῶν ἐνδήμιων ἐμμέσων φόρων* πρβλ. τόμ. 1, σ. 172.

⁸ Ἐν Γαλλίᾳ καθηργήθησαν ἐπὶ Colbert, ἀλλαχοῦ δὲ πολὺ μεταγενέστερον. Ὁ ROSCHER

μενος ύφίστατο ἐν Βαβυλῶνι, ἀλλ' εἶχε πέσει εἰς ἀχρηστίαν, πιθανῶς διότι καὶ ὡς ἐκ τοῦ βάρους αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο ἐπιζήμιος διὰ τὴν τοπικὴν ἐμπορίαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὡς μειῶν τὴν ἀπόδοσιν τῶν κατ' ἀγορὰν τελῶν. Ὅτε δ' ὅμως ἡ Βαβυλὼν κατέστη πρωτεύουσα ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας καὶ συνέρρεον ἐν αὐτῇ καὶ σατράπαι, καὶ πρέσβεις, καὶ καλλιτέχναι, καὶ στρατιῶται, καὶ δῶρα πολλά, ἀναμφισβητήτως δὲ καὶ πλῆθος ἐμπορευμάτων καὶ ἐμπόρων, δὲν ὑπῆρχε πλέον λόγος νὰ μένῃ ὑπνώττουσα πρόσδοδος δυναμένη τσακῦτα ν' ἀποφέρῃ, ἐφ' ᾧ καὶ ἐτέθη πάλιν εἰς πλειστηριασμόν.

Ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον μέτρον τοῦ Ἀντιμένους ἐρμηνεύεται εὐκόλως. Λέγεται ὅτι: «Πάλιν τε πορίζων τὰνδράποδα τὰ ἐπὶ στρατοπέδῳ ὄντα ἐκέλευσε τὸν βουλό-
»μενον ἀπογράφεσθαι ὅπουσιν θέλοι, μέλλειν δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁκτὼ δραχμὰς ἀποτι-
»σαι, ἂν δὲ ἀποδρῇ τὸ ἀνδράποδον, κομίζεσθαι τὴν τιμὴν ἣν ἀνεγράψατο. Ἀπογρα-
»φέντων οὖν πολλῶν ἀνδραπόδων οὐκ ὀλίγον συντελεῖ ἀργύριον. Εἰ δέ τι ἀποδρῇ
»ἀνδράποδον, ἐκέλευε τὸν σατράπην τῆς ἐν ἣ ἔστι τὸ στρατόπεδον ἀνασώζειν ἢ τὴν
»τιμὴν τῷ κυρίῳ ἀποδοῦναι» (XXXIV, 2).

Ὁ Ἀντιμένης θὰ εἶχε παρατηρήσει ὅτι, ἐν ᾧ ἡ ἐξ ἀποδράσεως ζημία ἡπείλει τὸν κύριον παντὸς δούλου¹, οὐδεὶς ἰδιώτης ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀσφαλίσῃ κατὰ τοιοῦτου κινδύνου· τοῦναντίον τὸ κράτος, ἔχον τὰ μέσα νὰ καταδιώξῃ τοὺς φυγάδας, ἡδύνατο ὀργανῶν ἄσφαλειαν πολλὰ νὰ πορισθῇ ὑπὸ τύπον ἀσφαλιστρῶν, σπανίως δὲ νὰ εὔρεθῇ ἐκτεθειμένον εἰς καταβολὴν ἀποζημιώσεως. Ἐπρόκειτο λοιπὸν περὶ ἐπιχειρήσεως δημοσίας μελλούσης νὰ ἀποφέρῃ βέβαιον κέρδος. Τοῦτο δὲ θὰ ἦτο ἐν τῇ πράξει τοσούτῳ οὐσιωδέστερον, καθ' ὅσον καὶ τὸ ἀσφάλιστρον δὲν φαίνεται μικρόν². Ὡς ὑπεδείξαμεν ἀλλὰ καὶ³ πρόκειται περὶ τῆς πρώτης μνημονευομένης κρατικῆς ἀσφαλιστικῆς ἐπιχειρήσεως. Διὰ ταύτην τὸ δημόσιον δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ καθιερώσῃ μονοπωλίον, ἐφ' ὅσον οὐδένα ἐφοβεῖτο συναγωνιστήν. Προσθετέον δ' ὅμως ὅτι τοιαύτη ἀσφάλεια

(Finanzwissenschaft, ε', ἐκδ., 1901, 2, σ. 79) παραβάλλει πρὸς τὰ γαλλικὰ édits τοῦ 1664 τὸν Πρωσικὸν νόμον τοῦ 1818⁴ πλείονας λεπτομερείας περὶ τῆς μακρᾶς ἐπιδιώσεως τῶν ἐσωτερικῶν τελωνείων βλ. αὐτόθι σ. 81-82.

¹ Ὀλιγώτερον κατὰ Ξενοφῶντα (ἐν Πόροις) τὸ δημόσιον, διότι τούτου τὰ ἀνδράποδα ἦσαν «σεσημασμένα δημοσίῳ σημαντῶν» πρβλ. τόμ. 1, σ. 495-6.

² Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐπιχειρήσεως δυστυχῶς δὲν ἀναφαίνονται σαφῶς. Ὁ ἐπιτομεὺς λέγει ὅτι τὸ μὲν ἀσφάλιστρον ἦτο 8 δρ. κατὰ θούλον, τὴν δὲ ἄξιαν τούτου ὥριζεν ὁ ἀπογραφόμενος· ἐπειδὴ δ' ὅμως τὸ ἀσφάλιστρον κατ' ἀνάγκην εἶναι ἀνάλογον τῇ ἐνδεχομένῃ ἀποζημιώσει, εἰκάσθη ὑπὸ τινων μὲν ὅτι εἰσπραττόντο 8 δρ. καθ' ἑκατὸν τῆς ἀναγραφείσης ἀξίας, ὑπὸ ἄλλων δὲ ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς ἔγραψεν «ὅπουσιν θέλει» ἀντὶ «ὅπουσιν θέλει», ὅτι ἕκαστος θηλαδὴ ἐθῆλον ὅσους δούλους ἠθελεν, τῆς ἀποζημιώσεως οὕσης (ὅπως καὶ τοῦ ἀσφαλιστροῦ) ἐνιαίως· πρβλ. SCHNEIDER, σ. 114-5 καὶ RIEZLER, σ. 36.

³ Βλ. Δημοσιονομικαὶ θεωρίαι τοῦ Ἀριστοτέλους, σ. 116 σημ. 2.

θὰ προσέκρουε σήμερον πρὸς γενικωτέρας ἀρχὰς τοῦ δικαίου καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐπέζη ἡ δουλεία¹, διότι τὸ Κράτος καὶ ἄνευ ἀμοιβῆς θὰ εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν ἂν ὅχι ν' ἀποζημιώσῃ τοὺς κυρίους τοῦλάχιστον νὰ καταδιώξῃ τοὺς φυγάδας.

γ) Κλεομένης ὁ Ναυκρατίτης. — Τοῦ Κλεομένου πατρίς ἦτο ἡ Ναύκρατις, παλαιὰ ἀποικία τῶν Μιλησίων². ὁ Ἀλέξανδρος βραχὺ μετὰ τὴν ἀφίξίν του ἐν Αἰγύπτῳ τῷ ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῆς περιλαμβανούσης τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀραβίαν μεγάλης δημοσιονομικῆς περιοχῆς καὶ περιέβαλε, φαίνεται, αὐτὸν καὶ μετὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ σατράπου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως διωρίσθη ὑπαρχος τοῦ ἀναλαβόντος τὴν σατραπίαν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου, ὅστις καὶ ἐν τέλει ἐφόρνευσε αὐτὸν (322 - 1). Ἡ ἀρχὴ του παρετάθη λοιπὸν σχεδὸν ἐπὶ δεκαετίαν ἀπὸ δὲ τῶν πρώτων ἐτῶν ταύτης χρονολογοῦνται τὰ γνωστότερα του μηχανήματα συνδεόμενα πρὸς τὴν μεγάλην σπανοσιάν τῶν ἐτῶν 330-326, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν ἐπ' ἀφορμῇ τῶν οἰκονομικῶν τῶν Ἀθηναίων³. Ὁ ἀντίκτυπος τῶν Κλεομενείων μέτρων ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀστεως ὑπῆρξε μέγας καὶ προεκάλεσε τὴν μῆνιν τῶν ρητόρων ἰδίᾳ δὲ τοῦ Δημοσθένους. Ἐντεῦθεν τὸ ὅτι αἱ πληροφορίες τοῦ Ψευδαριστοτέλους ἐπιβεβαιοῦνται ὑπὸ τοῦ φερομένου ὑπ' ἀριθμὸν LVI *Πρὸς Διονυσόδωρον* λόγου καὶ ὅτι πάντες οἱ γράψαντες περὶ τῶν σιτηρῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι⁴ ἢ περὶ Δημοσθένους ἐπραγματεύθησαν καὶ περὶ τοῦ Ναυκρατίτου. Ἡ σχετικὴ ἀφθονία πληροφοριῶν ἐπέτρεψε μάλιστα εἰς ἓνα τῶν νεωτέρων ὁλλανδῶν ἐλληνιστῶν, ὧν αἱ ὑπηρεσίαι πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δεόντως ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἐξήρθη-

¹ Ὡς γνωστὸν αὕτη διετηρεῖτο πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ ὑπερμεσοῦντος τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐπὶ δὲ τῶν οἰκονομικῶν μελετῶν, αἵτινες ἐγράφησαν περὶ τῶν ἐν ταῖς Ἑνωμέναις Πολιτείαις δούλων, ὁ Α. ZIMMERN ἐβάσισεν ἐν μέρει τὴν μελέτην του: *Was Greek civilisation based on slave labour?* ἥτις ἀνεδημοσιεύθη (σ. 105-163) ἐν *Solon and Croesus and other Greek essays* (Ὁξφόρδ, 1928). Καὶ ἐκεῖ αἱ ἀποδράσεις τῶν ἀνδραπόδων ἦσαν συχναί, τὰ δὲ δραματικά ἐπεισόδια, ἅτινα ἐγεννῶντο, συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς συγκίνησιν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ εἰς κατάργησιν τῆς δουλείας· πρβλ. τὸ περίφημον μυθιστόρημα τῆς κυρίας BEECHER STOWE, *Uncle Tom's Cabin* (α'. ἐκδ. 2 τόμ., Βόστον, 1852), καὶ ἰδίᾳ τὴν ὑπὸ τῆς συγγραφῆς δημοσιευθεῖσαν ἀποδεικτικὴν δικαιολογίαν: *A key to Uncle Tom's Cabin*.

² Δι' ὃ καλεῖται *Ναυκρατίτης* ἢ ἐκ *Ναυκράτιος*. ὁ Ψευδαριστοτέλης δ' ὁμοῦ καλεῖ αὐτὸν Ἀλεξανδρέα, προφανῶς διότι ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὸν συνοικισμὸν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης· βλ. κατ. ἐν τέλει.

³ Τόμ. 1, σ. 301 καὶ 303-4.

⁴ Βλ. περὶ τούτων τὴν μακρὰν σημείωσιν β' τῆς σελίδος 294 τοῦ τόμ. 1. Εἰς τὰς ἐκεῖ συγγραφὰς πρόσθετος T. SAUCIUC-SAVEANU, *Cultura Cerealelor in Grecia antica si politica cerealista a Atenienilor* (Academia Romana, studii si cercetari X, Βουκουρέστιον, 1925)· περὶ Κλεομένου γίνεται λόγος ἐν σ. 155-6,

σαν¹, νὰ γράψῃ λατινιστὶ δλόκληρον περὶ τοῦ ἀνδρὸς πραγματείαν².

Περὶ τοῦ Κλεομένους ἐπικρατοῦσι τρεῖς γνώμαι :

Οἱ μὲν ἐμπνεόμενοι κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, ὅστις (VII, 23, 6) καλεῖ αὐτὸν «ἄνδρα κακὸν καὶ πολλὰ ἀδικήματα ἀδικήσαντα ἐν Αἰγύπτῳ», καὶ τοῦ Δημοσθένους (LVI, 7), ὅστις τῷ προσάπτει ὅτι «οὐκ ὀλίγα κακὰ εἰργάσατο τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας παλιγκαπηλεύων³ τὰς τιμὰς τοῦ σίτου», οἱ μὲν, λέγω, ἔχουσι τάσιν νὰ παραστήσωσι τὸν Ναυκρατίτην ὡς πληροῦντα τὸ βαλάντιόν του ὅσον καὶ τὸν θησαυρὸν διὰ τῆς ἀποστραγγίσεως Ἑλλήνων τε καὶ Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν χορείαν ταύτην ἀνήγοντο μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος πάντες σχεδὸν οἱ γράψαντες : ὁ Boeckh, ὁ Niese, ὁ Bouché-Leclercq, ὁ Wilcken, μετὰ τούτων δ' ἐπ' ἐσχάτων ἐτάχθη καὶ ὁ Τάρν⁴.

Ἄλλοι, παρατηροῦντες ὅτι ὁ μὲν Ἀρριανὸς ἀκολουθεῖ ὡς δηλοῖ ὁ ἴδιος⁵ τὸν Πτολεμαῖον, ὅστις φονεύσας τὸν Κλεομένην εἶχε κάθε λόγον νὰ τὸν διαβάλλῃ μετὰ θάνατον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ ὑβρίζωσι τὸν ἄνδρα, ὅστις ἀναντιρρήτως ἐξεμεταλλεύθη τὴν σιτοδείαν, ὑπ' ἧς ἐμαστίζοντο, φρονοῦσιν ὅτι τὰ μηχανήματα, ἅτινα ἀποδίδονται εἰς τὸν Κλεομένην ὑπὸ τοῦ Ψευδαριστοτέλους, τὸ μὲν ἀποδεικνύουσιν ἀναμφισβήτητον δημοσιονομικὴν ἰδιοφυῖαν καὶ πολλὰ προσεπόρισαν τῷ Ταμίῳ, τὸ δ' ἔβλαπτον μόνον τοὺς ξένους σιτεμπόρους καὶ τοὺς ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ καταναλωτάς, οὐχὶ δ' ὅμως τοὺς ἐγχωρίους, εἰδικώτερον δὲ ὅτι οὐδὲν αὐτῶν ἐστρέφετο κατὰ τῶν πτωχοτέρων τάξεων δι' ὃ καὶ δικαίως ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιεικῶς ἔκρινεν αὐτόν⁶.

Τῆς μεταστροφῆς πρώτην ἐκδήλωσιν εὖρον παρὰ Mahaffy⁷, ἀλλ' αὕτη γίνεται

¹ Πρὸλ. τὴν περὶ Πόρων τοῦ Ξενοφῶντος ἡμετέραν ἀνακοίνωσιν.

² Βλ. R. A. VAN GRONINGEN, De Cleomene Naucratis (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς *Mnemosyne*, L, III, 3, 1925). Τοῦ αὐτοῦ ἐμνημονεύσαμεν, τόμ. I, σ. 335, καὶ ἐτέραν μελέτην De rebus byzantinorum ἀπὸ τοῦ 1925 καὶ αὐτὴν χρονολογουμένην. Τῷ 1928 ἡ *Mnemosyne* κατεχώρει τούτου καὶ τρίτην δημοσιονομικὴν πραγματείαν : De tributo, quod eisphora dicitur.

³ Ὁ ῥήτωρ εὗρισκε τὸ ῥῆμα καπηλεύω ἀσθενές διὰ τὰς κερδοσκοπίας τοῦ Κλεομένους. Ὁ δὲ θέλων ν' ἀντιληφθῇ πόσον χειρονοποῖον ἔννοιαν εἶχεν ἡ λέξις, ἦν μεταχειρίζεται, ὡς ἴδῃ ποῖοι ἐκαλοῦντο παρ' ἀρχαίοις «παλιγκάπηλοι τοῦ κάλλους» (Πολυδεύκης, VI, 127).

⁴ Τῶν πρώτων βλ. τὰ σχετικὰ χωρία παρὰ VAN GRONINGEN σ. 19 σημ. 6 καὶ σ. 28 σημ. 3· τὴν γνώμην τοῦ Τάρν ζητεῖ ἐν Cambridge History, 6, σελ. 427.

⁵ Βλ. 6, 2, 4· πρὸλ. BOUCHÉ-LECLERCQ, Histoire des Lagides, (4 τόμ., Παρ., 1903 - 7), I, σ. 15.

⁶ Ὁ Ἀρριανὸς ἔ. ἀ. προσάπτει πικρῶς εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἐπιείκειαν, ἣν καὶ ἐξηγεῖ κατὰ τρόπον οὐχὶ πολὺ πειστικόν.

⁷ Οὗτος περιορίζεται εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ψευδαριστοτέλους ἐπιλέγων : «Δὲν μοι φαίνεται ὅτι κανὲν τῶν ὡς ἄνω μέτρων ἀπέβαιναν εἰς πίεσιν τῶν πτωχῶν». J. P. MAHAFFY, A history of Egypt under the Ptolemaic dynasty, Λονδίνον, 1898, σ. 25-7.

ἐμφανεστέρα παρὰ τοῖς σχολιασταῖς τοῦ Ψευδαριστοτέλους Riezler¹ καὶ E. von Stern², εἰς τὰς παρατηρήσεις τῆς Marieluise Fritze³ καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὴν διατριβὴν τοῦ καθηγητοῦ van Groningen, ἥτις ἀποτελεῖ συστηματικὴν συνηγορίαν.

Μέσσην τρόπον τινὰ θέσιν καταλαμβάνουσιν ὁ Schneider⁴, ὁ Julien⁵, ὁ ἡμέτερος I. Σδορῶνος⁶ καὶ ἐπ' ἐσχάτων ὁ Bevan⁷, οἵτινες ἀναγνωρίζουσι μὲν ἢ καὶ ἐξαίρουσι τὴν δημοσιονομικὴν δεξιολογίαν τοῦ Ναυκρατίτου, τείνουσι δ' ὅμως νὰ τῷ προσάψωσιν ἀρπακτικότητά⁸ καὶ δὲν εἶναι βέβαιοι ὅτι τὰ μέτρα του δὲν ἐστρέφοντο ἐν τέλει καὶ εἰς βάρος τῶν γεωργῶν.

Ἀλλὰ προσπαθήσωμεν νὰ σχηματίσωμεν ἰδίαν γνώμην ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ψευδαριστοτέλους, ὅστις ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι κάπως ὀλιγώτερον ἀσαφὴς τοῦ συνήθους καὶ πρὸς τοῦτοις, καθ' ὃ ἐπιβεβαιούμενος ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους (ξ. ἀ.) καὶ τοῦ Πολυαίου (IV, 165), φαίνεται ἀξιοπίστως⁹.

Ἐκ τῶν ἐξ ἀνεκδότων, ἅτινα ἀναγράφει (βλ. XXXIII), τὸ τέταρτον παραλείπτον, καθ' ὃ ἄσχετον πρὸς τὰ δημοσιονομικὰ καὶ ἀποδεικνύον ἀπλῶς τὴν ἀναμφισβήτητον ἄλλως εὐφυΐαν τοῦ σατράπου¹⁰· τὸ πρῶτον καὶ τὸ πέμπτον πρέπει νὰ συνδυασθῶσιν, ὥς καὶ τὸ δεύτερον καὶ τὸ ἕκτον, ὥς ἀφορῶντα εἰς κοινὰ θέματα, τὰ μὲν εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν, τὰ δὲ εἰς τὴν ἀργυρολογίαν τῶν ἱερέων· τὸ τρίτον τέλος εἶναι ἀνεξάρτητον.

Καὶ ὥς πρὸς μὲν τὰ περὶ σιτεμπορίας μηχανήματα παραδίδονται τάδε :

¹ Ἰδίᾳ σελ. 34.

² Ε, ἀ. σ. 433.

³ Die ersten Ptolemäer und Griechenland (διατριβή, Χάλλη, 1917) σ. 15-16.

⁴ Σελ. 108-112.

⁵ Σελ. 70.

⁶ Οὗτος δμιλεῖ περὶ τοῦ Κλεομένου διότι εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦτου φέρεται ὅτι ἔκοψε τὰ πρῶτα ἐλληνικὰ νομίσματα ἐν Αἰγύπτῳ. Βλ. Τὰ νομίσματα τοῦ Κράτους τῶν Πτολεμαίων (4 τόμ. Ἀθ. 1904-8. Βιβλιοθήκη Μαρασλή) τόμ. 1, σ. 48-49, πρβλ. γερμανιστὶ τόμ. 4, σ. 2-3.

⁷ A history of Egypt under the Ptolemaic dynasty, Λονδ., 1927, σ. 15-17.

⁸ Ἰδίᾳ ὁ Schneider, σ. 11.

⁹ Ἀμφιβολία θὰ ὑπῆρχον ἐὰν οὐδαμῶθεν προσεμαρτυροῦντο οἱ λόγοι του, διότι οἱ Περιπατητικοὶ ἔχουσι τάσιν νὰ διασύρῃσι τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ.

¹⁰ Ἰδού αὐτό: « Ἀποστειλὰς τε τινα ἐπ' ἀγόρασμά τι, αἰσθόμενος ὅτι εὐόνων ἐπιτετύχηκεν, αὐτῷ » δὲ μέλλει ἐκτετιμημένα λογίζεσθαι, πρὸς τοὺς συνήθεις τοῦ ἀγοραστοῦ ἔλεγεν ὅτι ἀνηκούως εἶη τὰ ἀγο- » ράσματα αὐτὸν ὑπερτίμια ἡγορακέναι αὐτὸς οὖν οὐ προσέβηκεν. Καὶ ἅμα τὴν ἀβελτηρίαν αὐτοῦ ἐλοι- » δόρει μετ' ὀργῆς προσποιήτων. Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούοντες, οὐκ ἔφασαν δεῖν πιστεύειν αὐτὸν τοῖς λόγοσιν αὐ- » κατ' ἐκείνου, ἕως αὐτὸς παραγενόμενος τὸν λόγον αὐτῷ δῶ. Ἀφικομένου δὲ τοῦ ἀγοραστοῦ ἀπήγγειλαν » αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Κλεομένου· ὁ δ' ἐκείνοισ τε βουλόμενος ἐνδείξασθαι καὶ τῷ Κλεομένει ἀνήγγελε » τὰς τιμὰς ὧν περ ἦν ἡγορακῶς ».

«Κλεομένης Ἀλεξανδρεὺς Αἰγύπτου σατραπεύων, λιμοῦ γενομένου ἐν μὲν τοῖς
 »ἄλλοις τόποις σφόδρα, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ μετριῶς, ἀπέκλεισε τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ σίτου.
 »Τῶν δὲ νομαρχῶν φασκόντων οὐ δυνήσεσθαι τοὺς φόρους ἀποδοῦναι τῷ μὴ ἐξάγε-
 »σθαι τὸν σῖτον, ἐξαγωγὴν μὲν ἐποίησε, τέλος δὲ πολὺ τῷ σίτῳ ἐπέβαλεν, ὥστε συνέ-
 »βαιnen αὐτῷ ἐξαγομένου ὀλίγου πολὺ τέλος λαμβάνειν, αὐτοὺς τε τοὺς νομάρχας
 »πεπαῦσθαι τῆς προφάσεως».

«Τοῦ τε σίτου πωλουμένου ἐν τῇ χώρᾳ δεκαδράχμου, καλέσας τοὺς ἐργαζομένους
 »ἡρώτα πῶς βούλονται αὐτῷ ἐργάζεσθαι· οἱ δὲ ἔφασαν ἐλάσσοнос ἢ ὅσον τοῖς ἐμπόροις
 »ἐπώλουν. Ὁ δὲ ἐκείνους μὲν ἐκέλευσεν αὐτῷ παραδιδόναι ὅσουπερ ἐπώλουν τοῖς ἄλλοις,
 »αὐτὸς δὲ τάξας τριάκοντα καὶ δύο δραχμὰς τοῦ σίτου τὴν τιμὴν, οὕτως ἐπώλει».

Ποιά τις ἀντίφασις παρατηρεῖται, ἀφ' οὗ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ λείπει ἡ ἰδέα τοῦ
 μονοπωλίου, ἥτις εἶναι ἡ βάσις τοῦ δευτέρου. Πλὴν, ὥς ἡδη εἴρηται, ἡ δεινὴ σπανο-
 σιτία, ἥτις ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῶν μέτρων τούτων, παρετάθη ἐπὶ τετραετίαν· ὅθεν εἶναι
 δυνατόν κατ' ἀρχὰς νὰ ἐθεσπίσθησαν βαρεῖς δασμοὶ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς, εἰτα δὲ νὰ
 καθιερώθῃ μονοπώλιον αὐτῆς. Τοῦτο δ' εἶναι τοσούτῳ πιθανώτερον καθ' ὅσον, ὥς καὶ
 ἡ σύγχρονος δημοσία οἰκονομία διδάσκει, βαρεῖα φορολογία προηγεῖται σχεδὸν πάν-
 τοτε τῆς εἰσαγωγῆς μονοπωλίων¹. Ὅτι δ' ἄλλως καὶ ἐν τῇ β' περιπτώσει περὶ μονο-
 πωλίου ἐξαγωγικῆς καὶ οὐχὶ ἐσωτερικῆς ἐμπορίας πρόκειται, δεικνύει ἡ μνημονευο-
 μένη τιμὴ τριάκοντα δύο δραχμῶν², ἥτις ἦτο ἀδύνατον ν' ἀξιωθῇ ἀπὸ τοὺς ἐγχω-
 ρίους καταναλωτάς, δι' οὗ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τιμὴ 10 δραχμῶν ἦτο ὑπερβολικὴ³.

Κατὰ τ' ἄλλα τὸ νομοθέτημα ἦτο σύμφωνον πρὸς τὰ κρατοῦντα ἐν τῇ ἀρχαιο-
 τητι⁴, ὅποτε αἱ κρατικαὶ μονοπωλῖαι, κατὰ κανόνα ἦσαν μονοπώλια πωλήσεως⁵ παρο-
 δικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἀφεώρων εἰς εἴδη γενικωτάτης χρήσεως, οὕτω δ' εἶχον πλεῖ-
 στα τὰ κοινὰ πρὸς τὰ ἀμερικανικὰ κόρονες⁶.

Ὅτι δὲ ὁ Κλεομένης θὰ παρίστα τὰ κέρδη τοῦ κράτους ὡς ἀποκλειστικῶς γενό-
 μενα εἰς βάρος τῶν διαμέσων, ὅπως πράττουσι καὶ νῦν οἱ δημιουργοὶ ἐμπορικῶν

¹ Πρβλ. Φ. Α. ΖΑΪΜΗ, Περὶ Ταμειευτικῶν ἢ φορολογικῶν μονοπωλίων (ἀρ. 14 δημοσιευμάτων
 Φροντιστηρίου Α. Ἀνδρεάδου, Ἀθ. 1922) σ. 22-4.

² «Τριακονταδιδραχμοὶ πυροὶ» γράφει ὁ ἐπιθεβαιῶν ταύτην Πολύαινος (ἔ. ἀ.).

³ Ἔστω καὶ ἂν ὑποστηριχθῇ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀρτάθης καὶ οὐχὶ μεδίμνου, καὶ περὶ αἰγυπτια-
 κῶν καὶ οὐχὶ ἀττικῶν δραχμῶν (τὸ δεύτερον εἶναι λίαν ἀμφίβολον). Ἐν Ἀθήναις ἡ κανονικὴ τιμὴ,
 τὸ prix normal ὅπως λέγει ὁ JARDÉ (Les céréales dans l'antiquité grecque, Παρ., 1925, σ. 178),
 ἦτο 5 δραχμῶν κατὰ μεδίμνον· πρβλ. τόμ. 1, ἰδίᾳ σ. 298 καὶ 304.

⁴ Περὶ μονοπωλίων ἐν τῇ ἀρχαιότητι βλ. τόμ. 1, σ. 222-8.

⁵ Τὰ μονοπώλια παραγωγῆς ἦσαν κατ' οὐσίαν ἄγνωστα.

⁶ Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ πολιτεία διέθετε ὅπλον ἀπαγορευόμενον εἰς τοὺς πέραν τοῦ Ἀτλαντι-
 κοῦ κερδοσκόπου, τὴν βίαν.

συνασπισμῶν, δεικνύει τὸ ὅτι ἔδιδε ὅσα καὶ οἱ ἄλλοι ἔμποροι εἰς τοὺς γεωργούς, μολοντί οὗτοι, προφανῶς φόβῳ συνεχόμενοι, ἦσαν πρόθυμοι νὰ δεχθῶσιν ἐλάσσονα.

Ἐξ ἄλλου τὸ ὅτι δὲν ἐδίστασε ν' αὐξήσῃ τόσον καταπληκτικῶς τὰς τιμὰς τοῦ ἐξαγομένου σίτου, δεικνύει ὅτι, καλῶς πληροφορημένος περὶ τοῦ καθολικοῦ χαρακτήρος τῆς σπανοσιτίας, ἀντελαμβάνετο ὅτι οἱ ξένοι καταναλωταί, καὶ δὴ οἱ Ἀθηναῖοι, ἦσαν εἰς τὴν διάθεσίν του καὶ ὅτι εὐρίσκετο εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν πωλητοῦ μὴ φοδουμένου οὐδένα συναγωνισμὸν καὶ προσφέροντος προῖδν πρώτης ἀνάγκης ¹. Ὁμολογουμένως ὁ ὅλος συνδυασμὸς προδίδει ἰδιοφυῆαν δημοσιονομικὴν καὶ γνῶσιν τῆς σιτεμπορίας, δικαιολογοῦσαν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρὸ τοῦ 332 ὁ Κλεομένης εἶχε γνωρίσει ἐκ τοῦ σύγγγυς τὸν κλάδον τοῦτον ².

Παρ' ὅλα ταῦτα σπεύδουσιν οἱ διατεινόμενοι ὅτι τὰ θεσπισθέντα μέτρα, θίγοντα μόνον τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ καταναλωτάς καὶ τοὺς ξένης προελεύσεως ἐν Αἰγύπτῳ σιτεμπόρους, δὲν ἔδλαπτον τοὺς ἐγχωρίους. Ἄν δὲν ἐπίεζον τοὺς Αἰγυπτίους ἀστούς ἐξημίουν τὴν ἔτι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν τάξιν τῶν γεωργῶν· οὗτοι ἂν ἡ ἐξαγωγή δὲν περιωρίζετο διὰ τῶν δύο ἀλλεπαλλήλων διατάξεων, πολλὰ ὀφέλη θὰ ἐκαρποῦντο ἐν τέλει ἐκ τῆς σιτοδείας.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν σιτεμπορίαν. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὸν κλῆρον παραδίδονται τὰ δύο ἀκόλουθα:

«Διαπλέοντος δ' αὐτοῦ τὸν νομόν, οὗ ἔστι θεὸς ὁ κροκοδείλος, ἡρπάσθη τις τῶν »παίδων αὐτοῦ· καλέσας οὖν τοὺς ἱερεῖς ἔφη πρότερος ἀδικηθεὶς ἀμύνεσθαι τοὺς »κροκοδείλους, καὶ προσέταξε θηρεῦν αὐτούς. Οἱ δὲ ἱερεῖς, ἵνα μὴ ὁ θεὸς αὐτῶν κατα- »φρονηθῇ, συναγαγόντες ὅσον ἡδύναντο χρυσίον ἔδωσαν αὐτῷ, καὶ οὕτως ἐπαύσατο».

«Τοὺς τε ἱερεῖς καλέσας ἔφησε πολὺ τὸ ἀνάλωμα ἐν τῇ χώρᾳ γίνεσθαι εἰς τὰ »ἱερά· δεῖν οὖν καὶ τῶν ἱερῶν τινα καὶ τῶν ἱερέων τὸ πλῆθος καταλυθῆναι. Οἱ δὲ »ἱερεῖς καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος καὶ κοινῇ τὰ ἱερά χρήματα ἐδίδωσαν, οἴομενοί τε αὐτὸν τῇ ἀλη- »θείᾳ μέλλειν τοῦτο ποιεῖν, καὶ ἕκαστος βουλόμενος τό τε ἱερὸν τὸ αὐτοῦ εἶναι κατὰ »χώραν αὐτὸς ἱερεὺς».

Τὰ δύο μέτρα ἐξηγοῦνται ὑπὸ τῆς δυσμενοῦς ἐντυπώσεως, ἣν θὰ προεκάλουν παρ' Ἑλληνι αἱ μεγάλοι προνομίαι καὶ ὁ ἀπέραντος καὶ ποικιλόμορφος πλοῦτος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἱερατείου ³. Ἀξιοπαρατήρητον δ' εἶναι ὅτι ὁ ἀθηναῖος Χαβρίας μετα-

¹ Περὶ τοῦ μέχρι τίνος βαθμοῦ δύνανται νὰ ὑψωθῶσιν εἰς ἄλλας περιπτώσεις αἱ μονοπωλιακαὶ τιμαὶ βλ. Κ. Χ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΣΟΝ, Πολιτικὴ Οἰκονομία (Παραδόσεις ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ Β. Παπασπυροπούλου, Ἀθ. 1926) σ. 163-7.

² Βλ. Groningen σ. 7.

³ Βλ. W. OTTO, Priester und Tempel in hell. Aegypten (Λειψία, 1905-8).

κληθείς τῷ 363/2 ὑπὸ Αἰγυπτίου βασιλέως¹, ὅπως τὸν βοηθήσῃ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα, ἐπέτυχεν ἤδη τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ δευτέρου τῶν μέτρων τούτων². Ἀλλὰ τὸ προηγούμενον τοῦτο ἀποτελεῖ μᾶλλον ἐλαφρυντικὸν ἢ δικαιολογίαν. Διότι τὸ κακὸν — δηλαδή ἡ ἄκρως προνομιοῦχος θέσις τῶν ἱερέων — ἔπρεπε νὰ πολεμηθῇ ἀπ' εὐθείας, ὡς ἐγένετο ἐπὶ Πτολεμαίων· τὸ δ' ἐν λόγῳ μηχάνημα κατέληγε μᾶλλον εἰς διαιώνισιν ἢ εἰς θεραπείαν τῆς καταστάσεως, καθ' ἑαυτὸ δὲ ἐστερεῖτο ἀξιοπρεπειάς. Ἀκόμη ὀλιγώτερον συνῆδε πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον μεγάλου βασιλέως ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ πρὸς τοὺς κροκοδείλους δεισιδαίμονος σεθασμοῦ. Ἀληθῶς, τοιαῦται εἰς βάρος τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθημάτων χρηματολογίαι δὲν ἦσαν σπάνιαι παρὰ σατράπαις καὶ τυράννοις³, ἀλλ' ἀκριβῶς ὁ Ἀλέξανδρος πρόγραμμα εἶχε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς παρομοίας καταχρήσεις.

Ἀτυχῶς δὲ τοιοῦτόν τινα χαρακτῆρα ἐκδιασμοῦ ἔχει καὶ τὸ τελευταῖον ἀνέκδοτον. Τοῦτο παρουσιάζει τὸ γενικώτερον ἐνδιαφέρον ὅτι ἀφορᾷ τὴν Ἀλεξάνδρειαν⁴ καὶ ἐπιβεβαιῶσθαι τὴν λατινικὴν μαρτυρίαν (Ἰουστίνος XIII, 4, 11) ὅτι, ἂν Δεινοκράτης ὁ Ρόδιος ἔκτισεν ὡς ἀρχιτέκτων τὴν νέαν πόλιν, τὸν Κλεομένη εἶχεν ἐπιφορτίσει ὁ Ἀλέξανδρος νὰ συνοικήσῃ αὐτήν, δεικνύει δ' ὅμως ἐπίσης ὅτι ὁ Ναυκρατίτης πάσης εὐκαιρίας ἐπωφελεῖτο, ὅπως χρηματισθῇ, οὐδεμιᾶς τάξεως ἐφείδετο, καὶ κατῴρθωνεν ἔστιν ὅτε νὰ μὴ δίδῃ οὔτε ἀντάλλαγμα διὰ τὰ παρανόμως εἰσπραττόμενα. Ἰδοὺ ἄλλως αὐτοῦσιον τὸ χωρίον:

¹ Οὗτος ἐκαλεῖτο Ἰαχῶς, ἢ Τεῶς, ἢ καὶ Θαμῶς. Περὶ τῆς δράσεως τούτου ἐν συνεργασίᾳ πρὸς τὸν ἑλληνα στρατηγὸν βλ. προχέριως τὸ προμνησθὲν ἕκτον κεφάλαιον (ὑπὸ Hall) ἐν τῇ Cambridge History τόμ. 6, D. Mallet, Les rapports de Grecs avec l'Égypte de la conquête de Cambyse à celle d'Alexandre (Κάϊρον, 1922) καὶ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ Γ. ΠΟΛΙΤΗΝ Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν Αἰγύπτῳ, I, (Ἀλεξάνδρεια, 1928· ἐξεδόθη συγχρόνως καὶ γαλλιστὶ ἐν Παρίσις).

² Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Ψευδαριστοτέλους (XXV) πολλαχῶς ἐνδιαφέρον διὰ τὴν δημοσιονομικὴν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου:

»Χαβρίας Ἀθηναῖος Ταῦ τῷ Αἰγυπτίων βασιλεῖ ἐκστρατεύοντι καὶ δεομένῳ χρημάτων συνεβούλευε τῶν τε ἱερῶν τινα καὶ τῶν ἱερέων τὸ πλῆθος φάναι πρὸς τοὺς ἱερεῖς δεῖν παραλυθῆναι διὰ τὴν δαπάνην. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἱερεῖς, καὶ τὸ ἱερὸν παρ' αὐτοῖς ἔκαστοι βουλόμενοι εἶναι, καὶ ἴδια αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς ἐδίδουσαν χρήματα. Ἐπεὶ δὲ παρὰ πάντων εὐλήφει, προστάζει αὐτοῖς ἐκέλευσεν εἰς μὲν τὸ ἱερὸν καὶ εἰς αὐτὸν τῆς δαπάνης, ἧς πρότερον ἐποιοῦντο, τὸ δέκατον μέρος ποιεῖσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτῷ δανείσαι, ἥτοι ὁ πόλεμος ὁ πρὸς βασιλέα διαλυθῇ. Ἀπ' οἰκίας δὲ ἐκάστης ἐκέλευσεν ἅπαντας εἰσεπνεῖναι τάξαντα ὃ δεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος ὡσαύτως· τοῦ οἴτου τε πωλουμένου χωρὶς τῆς τιμῆς διδόναι τὸν πωλοῦντα καὶ ὠνούμενον ἀπὸ τῆς ἀγρόθης τὸν ὁβολόν, ἀπὸ τῶν πλοίων τε καὶ ἐργαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων τινα ἐργασίαν ἐχόντων τῆς ἐργασίας μέρος τὸ δέκατον κελεῦσαι ἀποτελεῖν».

³ Αἱ πηγαὶ διδουσι διάφορα παραδείγματα, ἅτινα συνελέξαμεν, παραβαλόντες αὐτὰ πρὸς παραπλησίαις ἀδικοπραγίαις τούρκων πασάδων (I, σ. 129-131),

⁴ Ἦτις καλεῖται ἢ «πρὸς τῇ Φάρφ πόλιν».

«*Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως ἐντειλαμένου αὐτῷ οἰκίσαι πόλιν πρὸς τῷ Φάρῳ*
»καὶ τὸ ἐμπόριον τὸ πρότερον ὃν ἐπὶ τοῦ Κανώβου ἐνταῦθα ποιῆσαι, καταπλεύσας
»εἰς τὸν Κανώβον πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς κτήματα ἔχοντας ἐκεῖ, ἐπὶ τούτῳ ἤκειν,
»ἔφη, ὥστε μετοικίσαι αὐτοὺς. Οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ οἱ κάτοικοι εἰσενέγκαντες χρήματα
»ἔδωκαν ἑνὶ ἑκάτῃ κατὰ χώραν αὐτοῖς τὸ ἐμπόριον. Ὁ δὲ λαβὼν τότε μὲν ἀπηλλάγη,
»εἶτα δὲ καταπλεύσας, ἐπεὶ ἦν εὐτρεπὴ αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν οἰκοδομίαν, ἦται αὐτοὺς
»χρήματα ὑπερβαλὼν τῷ πλήθει· τοῦτο γὰρ αὐτῷ τὸ διάφορον εἶναι, τὸ αὐτοῦ εἶναι
»τὸ ἐμπόριον καὶ μὴ ἐκεῖ. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἂν ἔφασαν δύνασθαι δοῦναι, μετόπισεν αὐτούς».

Ἐν συμπεράσματι, ἡ ἀλήθεια καὶ πάλιν φαίνεται εὐρισκομένη ἐν τῷ μέσῳ. Ὁ Κλεομένης πιθανῶς νὰ μὴ ἀπεστράγγισε τὴν Αἴγυπτον, ὥς ἀμαρτυρῆτως ἐνότε τῷ προσάπτεται: εἶναι δὲ ἀπὸ δημοσιονομικῆς ἀπόψεως προδήλως ἄξιος μεζονος προσοχῆς ἀπλοῦ ἀργυρολόγου σατράπου¹, οὐχ ἥττον δ' ὁμῶς δεινῶς ἐπίεσε σχεδὸν πάσας τὰς τάξεις τῆς αἰγυπτιακῆς κοινωνίας, ἔδωκε δὲ καὶ μεγάλα ἐπιχειρήματα εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἀντιμακεδονικὸν κόμμα.

ΧΗΜΕΙΑ. — Περὶ τοῦ βρούνζου τῶν παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀρχαίων εὐρημάτων, ὑπὸ κ. Κ. Ζέγγελη.

Ἡ θάλασσα φίλη ἀείποτε τῆς Ἑλλάδος καὶ τιμωρὸς τῶν φυγαδευόντων τοὺς ἀριστοτεχνικοὺς θησαυροὺς τῆς ἐπλούτισε τὸ μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον διὰ σειρᾶς θαυμασίων ἐκ βρούνζου καλλιτεχνημάτων, τὰ ὅποια φιλοστόργως καλύψασα διὰ τῆς ἄμμου τοῦ βυθοῦ τῆς διετήρησε σχεδὸν ἄθικτα. Εἰς βάθος 42 μέτρων ἄλιεῖς ἀνέσυραν μεγαλοπρεπὲς ἄγαλμα τοῦ Διὸς δύο μέτρων καὶ 9 ἑκατοστῶν ὕψους, μικρὸν θελκτικὸν παῖδα, ἵππεά, κεφαλὴν καὶ πόδα ἵππου.

Τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς διατηρήσεως τούτων μοι ἀνέθεσε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. Ὁ καθαρισμὸς συνετελέσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου κ. Παναγιωτάκη ἐντελῶς καθ' ὅμοιον τρόπον, καθ' ὃν καὶ τοῦ προπέρουςιν εὐρεθέντος ἐφήβου τοῦ Μαραθῶνος, περὶ οὗ τότε εἰς ἀνακοίνωσίν μου λεπτομερέστερον ἐξέθεσα².

Ἡ ἀρίστη διατήρησις ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ ἐφήβου τοῦ Μαραθῶνος μετὰ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ πατίνης ἀπὸ διετίας δικαιώσασα τὰς προβλέψεις ἡμῶν τότε, ὅτι ἡ ἐκ τῆς θαλάσσης προσερχομένη πατίνα, παρὰ τὴν μεγάλην περιεκτικότητα τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἰς χλωριοῦχα ἅλατα, δύναται νὰ διατηρηθῇ χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ τὸ φαινόμενον τῆς διαδρωτικῆς πατίνης, ἀρκεῖ νὰ διαφυλάσσεται εἰς χώρον οὐχὶ ἰδιαί-

¹ Οἶος δὲ Μαύσωλος, οὗ τὰ ἐπινοήματα εἶναι διασκηδαστικά ἀλλ' ἄσχετα πρὸς τὴν οἰκονομικὴν.

² Πρακτ. Ἀκαδημίας Ἀθ., 1, 1926, σ. 47.